

núskodnak (ld. 60. old.). A Teleki család részéről ez mindvégig fennállt, ugyanis a koronaőr Tibor gróf (1871–1945) Osztrólczyk Pálné Palkovics Karolint 1921. december 20-án hintójából kiszállva, levett kalappal kísérte utolsó útján a pomázi temetőbe.

Karolin testvérei közül Jusztinak (1844–1886) és Jánosnak (1842–1876) Buda-Viziváros főlelemtanítójának is megmaradt verses *Nemzeti dalok* kézzel írt füzet, melyekben még a 67-es fordulatot megelőzve figyelemre méltó szövegeket találtam 48-as honvédekre vonatkozólag. Az egyik a nyolc versszakos *Hon siralma*, a másik pedig *Honvéd tűzér* címmel két utolsó strófájában a szabadságharcos katonák temetését a romantika színeivel festi le:

*Algyú helyett koporsót visz a szekér
Benne fekszik egy magyar honfi, tűzér,
Rajta fénylik csákója és fegyvere
Katona köpönyeg szemfödele.*

*Bajtársai kivont karddal kísérik.
Jó baráti, sok ezren, könnyezik.
Nincs harangszó, egy pár algyú dörrenés,
Ebből áll a vitéz honfi temetés.*

Gyűjteményem szabadságharc relikviái közül Kiss Ernő aradi vértanú nyakkendőtüjét már a rendszerváltás előtt elajándékoztam egy tervbe vett, tiszteletükre állítandó fővárosi emlékmű érdekében. Megmaradt viszont egy egykorú miniatűr rajz, 1848–49 sokatmondó, mindeddig ismeretlen allegóriája (ld. 88. old.). Szigonként P. R. jelzés minden bizonnyal a magyar hadsereg egyik résztvevőjének nevét takarja, aki a győztes és vesztes csatákat obeliszkre írta, a Nemzet családfején pedig a hősök nevét tüntette fel, a túlélő önérzetét és bánatát egy kis papíron hagyván az utókorra.

Dr. Szilárdfy Zoltán

Az első évforduló: 1849. március 15. – a korabeli sajtó tükrében

Napjaink embere számára március 15-e nemcsak egy napot jelent és nemcsak egy olyan napot, amely különleges helyet foglal el történelmünkben, hanem egy egész eseménysor, forradalmi folyamat jelképe. Ennek tartották már 150 évvel ezelőtt is. Az új, radikális sajtó legfőbb orgánuma, a *Márczius Tizenötödike* szimbólumként címében is a pesti forradalom dátumát viselte. Ez a fogalom azonban sokkal többet jelentett a pesti forradalomnál: már akkor magában foglalta szinte az egész forradalom és szabadságharc eszméjét.

Azt, hogy március 15-e mi mindent jelentett 150 évvel ezelőtt, azt az akkor élők nagyon pontosan megfogalmazták. A cikkek nagy része, a szónoklatoknak pedig mindegyike e fogalmat értelmezi – némelyik igen hosszasan –, és az ünnepekről szóló tudósítások is legtöbbször a fogalom meghatározásával kezdik beszámolójukat. Ezeket a meghatározásokat végeredményben a szabadság-eszme korabeli értelmezése köré lehet csoportosítani, amely a magyarok számára akkoriban két dolgot jelentett: a nemzet szabadságát az osztrák uralkodóházzal szemben és a nép szabadságát a nemességgel szemben. Így március 15-e egyrészt „nemzeti feltámadásunknak nagy napja”,¹ másrészt a „szabadság, egyenlőség és testvériség nagyszerű ünnepe.”² A kétféle szabadságfelfogást rendszerint együtt is említik: „Ma évnapja a magyar birodalom új korszakának három század utáni feltámadásának; önállósága megtestesülésének – Ma éve honosult meg hazánkban a sajtószabadság, a jogegyenlőség; és töröltetett el az úrbéli viszony.”³

A francia forradalmi eszmék és a francia forradalmaknak követendő példaként való felmutatása a forrásokban igen jól kimutatható: „A Franciaország büszkén jegyzi fel febr. 22-ét, melyen a sáppadt munkások erős torlaszaik mögött a szabad köztársaságot az ágyúk rettentő ércnyelvéen harsogák Európa zsarnokai fülébe. A magyarnak Márczius tizenötödikén pusztá szava

¹ Tiszavidéki Újság (a továbbiakban TU), 1849. 23. sz.

² TU, 1849. 20. sz.

³ Alföldi Hírlap (a továbbiakban AH), 1849. 22. sz.

megrázkódtatá Austria zsarnokát.⁴ A magyar forradalom és szabadságharc az európai forradalmi és függetlenségi mozgalmak szerves része volt. Így nem csoda, ha a *Közlönyben* azt olvassuk, hogy március 15-e az emberiség ünnepe és ezért e napot meg kell ünnepelnie minden népnek.⁵

Mi mindent jelentett március 15-e az akkori ember számára? Egyrészt azokat az V. Ferdinánd által 1848. április 11-én szentesített törvényeket, amelyek értelmében megszületett a független, felelős magyar minisztérium, a sajtószabadság és amely törvények kimondták – többek között – az alsótábla népképviselői alapra helyezését, a nemesi kiváltságok és a parasztok feudális kötöttségeinek megszüntetését.

Másrészt azt is figyelembe kell venni, hogy 1848. április 11-e óta eltelt 11 hónap alatt sok minden megváltozott: a Habsburg-magyar ellentét most ismét fegyveres összecsapásba torkollott. Így március 15-e nemcsak a magyaroknak a Habsburgok ellen folytatott több évszázados küzdelmét foglalja magába, de egyben akkori harcát is szentesíti, hiszen: „a király meg egyezését s adott szavát, mellyel a mártíusi törvényeket megerősítette, visszavonta, s a magyar nemzetet, mert jogosan nyert alkotmányából nem engedett, fegyverrel támadta meg.”⁶ A fegyveres önvédelem viszont súlyos áldozatokkal járt. Ahogy a tordaiak panaszozik: ki vagyónát, ki szeretteit veszítette el.⁷ Ezért nem csoda, ha március 15-e a veszteségeket, fájdalmakat is feleleveníti: „a harcmezőn elhunyt bajnok testvéreink emlékének szenteljük e napot” – írja az *Alföldi Hírlap*.⁸

Március 15-e évfordulója a nemzet összetartozását, egységét is kifejezhette, hiszen közös célokat, érdekeket szimbolizált. A szabadságharc hívei közt húzódo ellentétek fölé emelkedve meg tudott maradni „minden becsületos érzelmű magyarnak legnagyobb ünnepének”⁹ pártállástól, vallási- és etnikai hovatartozástól függetlenül. Az általam gyűjtött dokumentumokban az ünneplő helységek többsége mégis református. Egyik fő oka ennek, hogy a keleti országrészek dominánsan protestánsok voltak, s máig is azok. A beregszászi ünnepségről szóló cikkben arról olvashatunk, hogy a reformátusok és a katolikusok „a hon veszélyébeni egyetértés 's összetartás fogadásával” tértek haza templomaikból.¹⁰ A nemzet érdeke mindennél fontosabb. Olyannyira, hogy a zerindiek és a mihályfalviak az idegen ajkú, de magyar érzelmű honfitársaikat (románokat, izraelitákat) is meghívták az ünnepségekre, akik arra el is mentek.¹¹

A szabadságharc szakralizálása

Az ünneplő helységek közgyűlései rendeletekkel utasították papjaikat, hogy az ünnep alkalmából hálaadó istentiszteletet mondjanak.¹² Így e polgári ünnep kezdetét sok helyen a harang zúgása jelezhette, s fő színterévé Isten háza, a templom vált. Ritkább esetben – mint pl. Tordán – „isten szabad ege alatt” imádkoztak az ünneplők.¹³ Március 15-ét Bíró Sándor, református lelkész a magyar nemzet második nagy pünkösdjének nevezte.¹⁴ Március 15-e is és az ünnepek is a szabadságharcot szimbolizálják. Szent szférába emelésükkel a szabadságharcot szakralizálták.

⁴ TU, 1849. 20. sz.

⁵ *Közlöny* (a továbbiakban K), 1849. 54. sz.

⁶ *Szabados József*: Egyházi beszéd, melyet 1849. évi martius 15-én, midőn új alkotmányunk évünnepe tartanék, Szegeden a Mars téren mondott. Szeged, 1849. 6. old.

⁷ *Esti Lapok* (a továbbiakban EL), 1849. 24. sz.

⁸ AH, 1849. 22. sz.

⁹ K, 1849. 62. sz.

¹⁰ K, 1849. 66. sz.

¹¹ K, 1849. 61. sz. és 62. sz.

¹² K, 1849. 56. sz. – *Reizner János*: Szeged története. II. kötet. A XVIII. század végétől az 1879. évi árvízig. Szeged. 1899. 149. old. – TU, 1849. 24. sz. – EL, 1849. 18. sz.

¹³ *Honvéd* (a továbbiakban Ho), 1849. 72. sz.

¹⁴ *Bíró Sándor*: Tábori szónoklat martius 15-én 1849-be. Mondatott – Rétyi és Tábori Szonok által. Sepsi Szent Györgyön a Reformátusok Templomában. Brassó, 1849. 7. old.

Érmihályfalván, egy nemzeti zászlót és egy Kossuth-arc képet vittek az imaházba, amelyek nemzeti szalagokkal és koszorúval voltak ékítve. Az arc képet egy szék oldalára támasztották, a zászlót a templom közepén két fegyveres nemzetőr között tartotta egy nemzetőr. Az egyházi beszéd elején, közepén, és végén Kossuthot és a sereget éltették.¹⁵ A szabadságharc hívei mélyen hittek abban, hogy Isten a magyarokkal van. „A magyar nemzetnek szabadságharcában Isten segítő keze működik” – mondja Szabados József egyházi beszédében.¹⁶ Több forrásban olvashatjuk, hogy Isten a szabadság Istene.¹⁷ Ő ültette el a szabadság fáját és ápolta azt sötét századokon át.¹⁸ Ő adta a szabadság, az egyenlőség, a testvériség törvényeit a magyaroknak 1848 március 15-én, bár nem köztáblára írva – fejtegeti Szoboszlai Pap István, evangélikus református püspök –, hanem lelke sugallatával, s a magyarok ekkor e törvényeket „szívtábláik”-ról törvénykönyvük tábláira írták át.¹⁹ Ez a zsidó-magyar választott nép azonosítás a romantika költészetében és történelem-szemléletében gyakori volt. Olyan írással is találkoztam, ahol Isten egyenesen a szabadság, testvériség és egyenlőség Istene.²⁰

De nemcsak arról van szó, hogy a szabadságharc eszméi és az ezek mögött meghúzódó társadalmi-nemzeti érdekek szentté váltak. Az *Esti Lapok*ban egyenesen az áll: „Harcz kezdődék Isten és ördögök között.”²¹ Ez által a szabadságharc kozmikus méretűvé nőtt. Itt már nem arról van szó, hogy Isten szimpatizál a magyarokkal és segíti őket, hanem arról, hogy ő maga harcol az osztrákok ellen. Azok ellen, akik oly ellenségesek az ő választott népével szemben. „Egy nemzet van Európának közepén melyet Isten mint választott népet hozott ki hajdan Ásiának kebeléből, hogy a szabadságnak az elnyomók ellen egykor oszlopa, fentartója legyen” – ahogy Szabados Józsefnél olvashatjuk.²² A keresztény világkép dualizmusa tárul elénk akkor is, amikor Bíró Sándor a királyt ördögnek,²³ Szoboszlai Pap István pedig a kormány tagjait, a vezéreket Isten által előállított védangyaloknak, szabadítóknak nevezi.²⁴ Ezen kívül van még egy-két cikk, amelyekben a szabadságharcot oly magaslatokra emelik, ahonnan úgy gondolnánk, hogy már magasabbra nem is lehetne emelni. A *Tiszavidéki Újság*ban az áll, hogy a magyar szentháromság: a szabadság, egyenlőség és testvériség.²⁵ A *Közlöny*ben pedig azt olvashatjuk, hogy ha a szabadságot kivívják a magyarok, akkor március 15-től fogják számolni éveiket, mert „E’ napon lett testté az ige, e’ nap a’ nép megváltásának napja, ezért e’ napot megülje minden nép: mert ez az emberiség ünnepe.”²⁶ S így a szabad népek is e naptól fogják számolni éveiket. Bíró Sándor pedig még ennél is tovább megy, amikor kijelenti, hogy ha Isten az osztrákokat támogatja, akkor ő pogányként fog meghalni.²⁷

Az 1849. március 15-ei ünnepek jelentősége

Az 1849. évi ünnepek abban különböznek az összes többi évfordulótól (és ez az eltérés meghatározó), hogy a szabadságharc ekkor még javában folyt (tehát az ünnepelt még élt!). Az ünneplés a harc szerves részét jelentette: annak egyik megnyilvánulási formája volt ideológiai síkon. A források közt van kettő, mely jól mutatja az ünnepek és funkcióját. Az egyik Vöröstorony március 15-ei megszállásáról, a másik pedig a losonci akcióról tájékoztat. Bem csapatai éppen március 15-én űzték ki az oroszokat a vöröstoronyi útszorosból. „Martius Tizenötödi-

¹⁵ K, 1849. 62. sz.

¹⁶ Szabados József: i.m. 6. old.

¹⁷ K, 1849. 66. sz. – Szabados József: i.m. 7. old.

¹⁸ K, 1849. 54. sz.

¹⁹ (Szoboszlai) Pap István: Márczius tizenötödiki év fordulati országos ünnepély alkalmával a debreczeni helv. hitv. egyház nagytemplomában előmondott könyörgés. (Debrecen, 1849.), I. old.

²⁰ Ho, 1849. 69. sz.

²¹ EL., 1849. 19. sz.

²² Szabados József: i.m. 3. old.

²³ Bíró Sándor: i.m. 10. old.

²⁴ (Szoboszlai) Pap István: i.m. 3. old.

²⁵ TU, 1849. 19. sz.

²⁶ K, 1849. 54. sz.

²⁷ Bíró Sándor: i.m. 14. old.

két a népszabadság születése napját nem lehetne méltóbban megünnepelnünk” – írja Bem.²⁸ Losoncon pedig – mely ekkor császári fennhatósága alatt volt – március 15-e előestéjén kb. 300 ember fáklavilág és zenekíséret mellett a templomok és a városháza tornyaitól leszedték az osztrák zászlókat.²⁹ A forrás beszámol e tett következményeiről is. Forgács Sándor „elment Pestre besúgni a hallatlan forradalmi jelenetet, – és lőn zavar.” A hazafiaknak el kellett menekülniük Losoncról. Ha lélektani szempontból vizsgáljuk az ünnepeket, akkor azt mondhatjuk, hogy a harcban betöltött szerepük jelentős.

Mivel március 15-e csütörtökre esett, ez azt jelenti, hogy az ünneplő helységekben szünetelt a munka. Az egyik forrás arról ad hírt, hogy Debrecenben a boltok többsége zárva volt,³⁰ s ez máshol is így lehetett. Persze voltak olyan helységek is, ahol az ünnepet március 18-án tartották meg.³¹ A honvédelmi kormány éreztetni kívánta a csatákban küzdő legénységgel is a nagy nap emlékezetes voltát. Március 14-én az 1357. számú rendeletében a magyar hadsereg valamennyi parancsnokának meghagyta, hogy: „az összes magyar, honi és erdélyi hadseregbeli az őrmestertől lefelé számítandó minden egyénnek egy napi ingyen pótdíj”-at osszanak ki.³²

A debreceni ünnep. Mivel ekkor Debrecen volt a fővárosunk, ezért nem csoda, hogy a debreceni ünnepről találtam a legtöbb (5 db) és legrészletesebb forrást. E dokumentumok egyrészt megerősítik, másrészt kiegészítik egymást. Tanulmányomban csak a debreceni ünnepet írom le teljes részletességgel, a többi ünnepről csak összegző elemzést készítek.

Debrecenben az ott székelő Országos Honvédelmi Bizottmány március 13-án kiadott rendeletének megfelelően tartották meg az ünnepséget, azaz egy központi előírás szerint.³³ Nézzük, mi történt!

Már a kora reggeli órákban ágyúlövések hirdették az ünnepély kezdetét. A város főterén a Bocskai-huszárok és az 5. huszárezred tartalék osztálya állt díszőrségben. Mögöttük sorakozott egy század gyalogság fegyverben, s az 1. honvéd vadászrezd egy osztálya fegyver nélkül, díszben. Ezekhez csatlakozott még egy debreceni nemzetőrség lovas- és gyalog zászlóalja.³⁴ Reggel 9 órakor a város összes templomában megkondultak a harangok. A kivonult katonaság díszlövészeket adott le, s a városon kívül felállított honvéd-tüzérség ágyúlövéseinek dübörgése mellett a római katolikusok templomában kezdetét vette a hálaadó istentisztelet sor.³⁵ Itt báró Bémer László nagyváradi püspök az összes katonai és polgári méltóságok jelenlétében szentmisét celebrált,³⁶ melyet Lázár Miklós, a helybeli káplán beszéde követett.³⁷

A katolikus templomból ünnepélyes díszmenetben vonult át a sokaság a reformátusok templomába (11 órakor), miközben a Zanini zenekar a Rákóczi-indulót játszotta. A Szabadság téren a templomig a helybeli nemzetőrök és a Bocskai-lovasok díszfala állt. A Nagytemplomban előbb Könyves Tóth Mihály tartott egyházi beszédet, utána Szoboszlai Pap István mondott könyörgést. „Szónoklata megragadó volt” – írja az *Alföldi Hírlap*.³⁸

Az istentisztelet végétével általános katonai szemle következett a református templom előtti téren, ahová szintén díszmenetben vonult a tömeg.³⁹ Mészáros Lázár hadügyminiszter lelkesedésre buzdította a csapatokat és megelégedését fejezte ki eddigi hősiességükért.⁴⁰ A katonaság a zenekar és a nép éljenzésének kíséretében léptetett el a hadügyminiszter és tábori

²⁸ Március Tizenötödike (a továbbiakban MT), 1849. 31. sz.

²⁹ MT, 1849. 37. sz.

³⁰ MT, 1849. 26. sz.

³¹ K, 1849. 62. sz. – AH, 1849. 34. sz.

³² K, 1849. 53. sz.

³³ AH, 1849. 22. sz.

³⁴ K, 1849. 55. sz. – *Zuboly (Bányai Elemér): Az első évforduló. Március 15-ike 1849-ben. Vasárnapi Újság, 1906. 11. sz.*

³⁵ *Zuboly (Bányai Elemér): i.m.*

³⁶ K, 1849. 55. sz. – *Zuboly (Bányai Elemér): i.m.*

³⁷ AH, 1849. 23. sz. – EL, 1849. 19. sz.

³⁸ AH, 1849. 23. sz. – EL, 1849. 19. sz.

³⁹ AH, 1849. 23. sz. – K, 1849. 55. sz. – *Zuboly (Bányai Elemér): i.m.*

⁴⁰ *Zuboly (Bányai Elemér): i.m.*

kar előtt, közben az ágyúk dörögtek.⁴¹ A díszszemle után a tömeg széteszlott és a délelőtti ünneplés így a Szabadság téren ért véget.⁴²

Délután (3 óraker) a debreceni Városerdőben – ma Nagyerdő – folytatódott tovább az ünnepély, ahová is kocsikon, lovon, gyalog vonult ki az ünneplő sereg. A Fürdőház előtt igen nagy volt az élénkség: a katonai zenekar különféle magyar, olasz és lengyel darabokat játszott miközben zsákba futást rendeztek.⁴³ Szószéket is állítottak, ami népgyűlés tartására hívta fel az emberek figyelmét. Ennek ellenére kb. du. 5-6 óráig senki sem jelent meg a szószéken, amikor is végre megpillantották kedvenc szónokukat, Besze Jánost, s felkérték arra, hogy tartson beszédet. Ő erre ekkor még nem vállalkozott, hanem előbb a sátoraljaújhelyi református lelkész, Vályi Pál szólt, és csak őt követte Besze. Az *Alföldi Hírlap* meg is jegyzi: „Jó lett volna, ha azok, kik a szószéket felállították, szónokokról is gondolkoztak volna.” A népgyűlés után „...a sült ökör tagolásához és a hordók ürítéséhez fogott a jókedvű közönség, s vidáman ünneplé meg a nép Mártius 15-két.”⁴⁴

Este az Országos Honvédelmi Bizottmány rendelete értelmében a várost kivilágították.⁴⁵ Arról, hogy este a városban mi történt, az *Alföldi Hírlap* tájékoztat, az is igen szűkszavúan: „a városi nép derülten tolongott az utcákon, örömmel beszélgetve a multról, s aggodalmasan ugyan, de jó reménnyel telten gondolva a kétes jövőre.”⁴⁶

Itt szeretném megemlíteni Székely József 1893-ban írt cikkét, mely arról számol be, hogy március 15-e 1 éves ünnepét Kossuth Lajos ünnepelte meg legelőször a debreceni református templomban családjával együtt, valamint a délutáni programban is részt vett.⁴⁷ Ez azért érdekes, mert Kossuth egy 1849. március 15-én keltezett levelét a táborban, Törökszentmiklóson írta feleségének, ami Székely József cikkének hitelességét erősen megkérdőjelezi.⁴⁸

Az ünnepségek általános elemzése. A Honvédelmi Bizottmány országos ünnepé nyilvánította március 15-ét.⁴⁹ Mivel Tiszántúl és Erdély volt ekkor magyar kézen, ezért az ünneplő helységek e területeken találhatóak. A komáromiakról szóló cikk viszont azt is elárulja, hogy azokon a területeken, ahol nem volt mód az ünneplésre, ott is gondoltak március 15-re.⁵⁰

Békés megye március 6-án tartott bizottmányi ülésen elrendelte, hogy március 15-ét az egész megye minden községe ünnepelje meg.⁵¹ Szegeden a március 12-én, Szentesen a március 14-én tartott közgyűlés,⁵² Munkácsra a várparancsnok (Mezős Pál), Borgó-Tihán a határvonal parancsnok, Dobai József őrnagy rendelte el az ünneplést.⁵³ Bár a többi forrás nem említi se közgyűlési határozatot, se más rendeletet, azért mégis kiérezhető belőlük, hogy nem spon-tán szerveződtek az ünnepségek ott sem.

Hódmezővásárhelyen reggel 8 óraker indultak el az ünneplők a városházától a vásártérre. Itt kezdődött el az ünnepség, majd innen a nép a templomokba vonult.⁵⁴ Szentesen délelőtti 10 óraker kezdődött az ünneplés a református egyházban.⁵⁵ Kolozsváron délelőtti 10 óraker kezdte beszédét Kemény Farkas alezredes, de azt nem tudni, hogy hol. Csány László országos biztos 11 óraker kezdte el beszédét a Bánffi örökösök erkélyén állva. Este a színházban dísz-előadás volt, a tisztakar pedig estélyen vett részt B. vendéglője termében.⁵⁶ Munkácsra az ün-

⁴¹ K, 1849. 55. sz.

⁴² AH, 1849. 23. sz.

⁴³ K, 1849. 55. sz. – EL, 1849. 19. sz. – *Zuboly (Bányai Elemér): i.m.*

⁴⁴ AH, 1849. 23. sz.

⁴⁵ EL, 1849. 19. sz.

⁴⁶ AH, 1849. 23. sz.

⁴⁷ *Székely József: Hogy ünnepelte meg Kossuth 1849-ben március 15-ét? Történelmi Lapok, 1893.*

⁴⁸ *Mód Aladár (főszerk.): Kossuth Lajos összes munkái XIV. Bp. 1953. 655. old.*

⁴⁹ K, 1849. 55. sz.

⁵⁰ MT (Pest), 1849. 28. sz.

⁵¹ K, 1849. 56. sz.

⁵² *Reizner János: i.m. 149. old. – TU, 1849. 24. sz.*

⁵³ AH, 1849. 29. sz. – Ho, 1849. 69. sz.

⁵⁴ TU, 1849. 23. sz.

⁵⁵ TU, 1849. 24. sz.

⁵⁶ Ho, 1849. 67. sz.

nepély reggelén megdördültek az ágyúk, majd a katolikus és a görög katolikus egyház harangjai imára hívták az embereket.⁵⁷ Szegeden a Mars téren tartották meg az ünnepet, de hogy mely időpontban, arról a források nem írnak. Este a felsővárosi társalgási egyesület termében egyenlőségi fióktársulat alakítása céljából gyűlést tartottak.⁵⁸ Érmihályfalváról csak annyi derült ki, hogy az imaház volt az ünnepély színtere és hogy népgyűlést is tartottak.⁵⁹ Tordán a Keresztes mezőn, Borgó-Tihán „Istennek szabad ege” alatt ünnepeltek.⁶⁰ Marosvásárhelyről csak annyit írnak a források, hogy egyházi ünnepélyvel és táncestéllyel emlékeztek meg március 15-ről.⁶¹ Beregszászról is csak annyit tudunk, hogy istentisztelet volt mind a katolikus, mind a református templomban.⁶² Naszódon az ottani fő őrhely előtti téren tartották meg az ünnepet,⁶³ Nagyváradon és Szamosújváron pedig estélyt tartottak az évforduló alkalmából.⁶⁴

Az ünnepek szervezésében, levezetésében egyházi és világi személyek egyenlő mértékben vették ki részüket. Hódmezővásárhelyen a város bírása, Szent János reggel 8 órakor kezébe vette a nemzeti zászlót és úgy vezette az ünneplőket a városházától a vásártérre. Itt a katonaság és a nemzetőrök álltak díszőrségekben, s miután egy énekkar elénekelte Vörösmarty Szózatát, Vincze Sándor református oktató szólt a néphez. Az ünneplő tömeg (a cikk szerint 20 ezer fő) ezután a templomokba vonult imádkozni és alkalmi beszédet hallgatni.⁶⁵ Gyulán Rásel József prépost és Szombathelyi Antal vice ispán szónokolt, Szakál Lajos főjegyző verset szavalt, majd Kenéz Lajos evangélikus lelkész beszélt a néphez.⁶⁶ Szegeden Kremminger prépost vezette le az istentiszteletet a Mars téren, majd ugyanott Szabados József hittanár mondott beszédet. Az ünnepélyen részt vett a katonaság, a nemzetőrség, a politikai hatóság és a különféle testületeken túl az összes tanuló ifjúság is, tanárainak vezetése alatt. S ott volt a nép „beláthatatlan tömege” is. Az esti gyűlést Lichtenstein Lajos debreceni központi választmányi tag vezette le.⁶⁷ Sok helyen található az ünnep rendezői, főszereplői között tiszteket is. A zerindiek ünnepségét a lelkész, Böszörményi, és a helybéli jegyző és nemzetőri százados, Tabajdi szervezte meg.⁶⁸ Tordán Egloffstein alezredes nyitotta meg az ünnepélyt beszédével, és utána Miklós Miklós református lelkész szónokolt.⁶⁹ A Kolozsvárról szóló cikk nem ír arról, hogy a városban lett volna istentisztelet a nagy napon, ellenben Csány László országos biztos és Kemény Farkas alezredes beszédét részletesen közli.⁷⁰ Borgó-Tihán Veress nevű tűzmester szónokolt,⁷¹ Szamosújváron Woronyeczky ezredes bált rendezett március 15-e tiszteletére.⁷² Szarvason az ottani gimnázium tanári kara buzgólkodott az ünnep sikere érdekében: Ballagi Mór nyelvész, Hajdú László és Greguss Ágost bölcsélet tanár mondott „lelkésítő” beszédet.⁷³ Ez utóbbi a szabadságról szóló beszédét az ifjúság előtt mondta el „egy szerény tanház falai között” és e szónoklatát Gerő Ákos álnév alatt ki is nyomtatták.⁷⁴ A források mindig csak „tömeg”-ről, „nép”-ről beszélnek és sehol sem említik, hogy az ünnepen milyen korosztály

⁵⁷ AH, 1849. 29. sz.

⁵⁸ TU, 1849. 21. sz.

⁵⁹ K, 1849. 62. sz.

⁶⁰ Ho, 1849. 72. sz. és 69. sz.

⁶¹ K, 1849. 65. sz.

⁶² K, 1849. 66. sz.

⁶³ AH, 1849. 26. sz.

⁶⁴ Ho, 1849. 69. sz. és 74. sz.

⁶⁵ TU, 1849. 23. sz.

⁶⁶ Hazánk (továbbiakban Ha), 1895. március 15-i sz.

⁶⁷ Reizner János: i.m. 149. old. – TU, 1849. 21. sz.

⁶⁸ K, 1849. 61. sz.

⁶⁹ Ho, 1849. 72. sz.

⁷⁰ Ho, 1849. 67. sz.

⁷¹ Ho, 1849. 69. sz.

⁷² Ho, 1849. 74. sz.

⁷³ Ha, 1895. március 15-i sz.

⁷⁴ Gerő Ákos beszéde a szabadságról. Tartva Martius tizenötödikének első évnapiján az ifjúság előtt. Szarvas 1849. 3. old.

képviselte magát. Csak Reizner János szól arról, hogy a szegedi ünnepen részt vett az „összes tanuló ifjúság”.⁷⁵

Sok helyen a templom volt azt ünnep egyik fő színtere, s harangzúgás hívta az embereket az istentiszteletre. Hasonlóan jelképes értelmű a tordaiak helyválasztása is, kik a Keresztes mezőn tartották meg az ünnepet – azon a helyen, ahol a monda szerint Traianus császár a dákokat legyőzte és ahol a „zsarnok” Mihály (Mihai Viteazul) vajda életét befejezte.⁷⁶ „Itt a Basta sírjánál a mai idők sok Bastainak az első Basta sírversét óhajtuk. Mert ezek arra mindnyájan méltók.” – írja a másik cikk a tordaiak óhaját.⁷⁷

Bár a nemzeti zászlót csak néhány cikk említi, mégis úgy érzem, hogy az mindenhol az ünnep legfontosabb tárgyi kelléke lehetett. Az egyik forrás arról tudósít, hogy Békés megyében a fél vármegye zászlókkal valóságos búcsújárást rendezett Gyulára, a megye központjára.⁷⁸ Érmihályfalván a nemzeti zászlót egy nemzetőr tartotta a templom közepén az istentisztelet alatt, Kossuth koszorúval és nemzeti szalagokkal körülövezett arcképét pedig egy székre helyezték.⁷⁹ Kossuth-képpel a kolozsvári ünnepről szóló cikkben találkoztam még.⁸⁰ Kolozsváron este a színházban, miután elénekelték Kölcsey Himnuszát, egy „allegóriai ábrázolat” azt mutatta, hogy „miként nyomja a gonosz szellem poklok fenekére a két fejű sast s’ tűnik elő varázs fényben Kossuth élet nagysága képe a’ felhők megül.” Kolozsváron a honvéd tisztikar a B. vendéglőjében tartott estélyen elhatározta, hogy a város főterén levő Ferencz oszlopot „szabadság szobrává” és a főtér nevét „szabadság és unio-térre” fogják változtatni.⁸¹ Itt szeretném megemlíteni, hogy a szegedi Mars tér nevével a francia forradalomra utal. A Honvédelmi Bizottmány a debreceni ünnepre vonatkozóan úgy rendelte, hogy ágyúlövések hirdessék az ünnepség kezdetét „mire nézve megtétettek az intézkedések, ennek a vidéken is előleges tudatására”.⁸² Az ünneplő helységek – mint az több forrásból kiderül – e rendeletet betartották és több városról tudjuk, hogy este kivilágították, ahogy azt Debrecenben is tették.⁸³

Röviden szólok még az ünnepségeken elhangzott szónoklatokról. Mindegyik beszéd központi témája – természetesen – 1848. március 15-e „nagyszerű eredményei”. Itt végül is az áprilisi törvények főbb pontjait sorolják fel, s arról beszélnek – sokszor igen hosszasan – , hogy a király hogyan lett hitszegő hű népéhez, a magyarokhoz. A beszédekre jellemző a fekete-fehér látásmód, az emelkedettség, a pátosszal teli fogalmazás. Az erősen túlzó jelzőkön, hasonlatokon, metaforákon keresztül szinte rázúdulnak a résztvevőkre a szónokok érzelmei és így a hallgatóság érzelmi befolyásolása is igen nagy lehetett. Bíró Sándor a királyt gyilkosnak nevezi, szónoklata tele van erős túlzásokkal: „A’ történet iro, kiejti pennáját kezéből midőn hazánk’ e’ gyász napjait kezdi leirni, és a’ történet’ musája, fölajdul, szive ketté reped, hanyat hull, és kétségbe esik, és le diktálni amaz osztrák ördögi ármánykodás által elő idézett ezen irtozatos véres eseményt, nem képes.”⁸⁴ Szoboszlai Pap István a hazát „szeretett közanyá”-nak nevezi.⁸⁵ Szabados József pedig a magyar nemzetet kőszirthez és sértett oroszánhoz hasonlítja.⁸⁶ Vásárhelyi Dániel, lelkész a magyar faj kiirtásáról és ezredéves szabadságának elrablásáról beszél Érmihályfalván egyházi szónoklatában.⁸⁷ Csány László országos biztos is „fölvért oroszán”-nak nevezi a magyart.⁸⁸ Egyedül Greguss Ágostról mondhatom el, hogy nem a szívekre, sokkal inkább a tanulók értelmére kíván hatni a szabadság fogalmának elemzésekor.⁸⁹

⁷⁵ Reizner János: i.m. 149. old.

⁷⁶ Ho, 1849. 72. sz.

⁷⁷ EL, 1849. 24. sz.

⁷⁸ Ha, 1895. március 15-i sz.

⁷⁹ K, 1849. 62. sz.

⁸⁰ Ho, 1849. 67. sz.

⁸¹ Ho, 1849. 67. sz.

⁸² AH, 1849. 22. sz.

⁸³ TU, 1849. 23. sz. – K, 1849. 65. sz. – AH, 1849. 34. sz. – Ho, 1849. 72. sz.

⁸⁴ Bíró Sándor: i.m. 6. old.

⁸⁵ (Szoboszlai) Pap István: i.m. 3. old.

⁸⁶ Szabados József: i.m. 6. old.

⁸⁷ K, 1849. 62. sz.

⁸⁸ Ho, 1849. 67. sz.

⁸⁹ Gerő Ákos: i.m.

Március 15-e öröksége

„E’ napot, ez eseményt, (március 15-ét) a’ késő kor szeme elé állítani, nemzeti kötelességé’ czélből bizta meg a’ Pesten a’ rend fentartásában működő népválasztotta bizottmány az alólirt választmányt, hogy egy helyben a’ szabadság terén a’ nagy nap örökítésére felállítandó emlék végett az egész nemzet hozzájárulását fölkérje. E’ nap a’ nemzet ujjászületésének napja; emlékében a’ tetté vált függetlenség, szabadság, egyenlőség nagyszerű eszméjét örökítjük meg” – szólt az 1848. március 18-án kelt felhívás.⁹⁰ Az emlékmű ugyan nem készült el, de a forradalom és szabadságharc hívei fáradhatatlanul munkálkodtak március 15-e halhatatlanná tételén. E szellemnek a jegyében rendezték meg – egyrészt – az 1849-i ünnepeket is, és Greguss Ágost is azért tartja szükségesnek, hogy az ifjúság a „többnyire balul értett” szabadság fogalmával tisztába jöjjön, mert a jövőben ők lesznek a haza szabadságának „fentartói, oszlopai”.⁹¹

Az *Esti Lapok*⁹² és az *Alföldi Hírlap*⁹³ cikkeiben remélik, hogy 1850 március 15-én már a nemzet kivívott függetlenségét ünnepelhetik meg. A *Tiszavidéki Újságban* az áll, hogy hazánk életében március 15-e örök emléküvé emelkedett fel,⁹⁴ egy másik cikkében pedig március 15-e évenkénti megünnepléséről ír.⁹⁵ „Emlékezzetek sokszor e’ napra, és imádjátok Istent, hogy még sokszor meginneplhessük, és pedig békében, szabadon a’ nemzet gazdag nagyságában” – olvashatjuk a *Nép Barátjában* is.⁹⁶ Szoboszlai Pap István és Szabados József ugyanezért könyörög a Mindenhatóhoz; a *Közlöny* pedig egyenesen arról ír, hogyha a szabadságát a nemzet kivívja, akkor március 15-étől fogja éveit számolni.⁹⁷

Összegzőként elmondhatjuk, hogy március 15-e megünneplésének legfőbb funkciója egyrészt a szabadságharc elveinek minél nagyobb tömegekkel megismertetése, másrészt a következő generációkkal való elfogadtatása volt. Március 15-e immár 150 éve az alkotmányosság és a nemzeti függetlenség jelképe. Eszméjét és megünneplésének hagyományát a szabadságharc hívei hagyták ránk örökül.

Erdélyi Mónika

Palkovics Karolin fekete strucc toll legyezője, 1865.

⁹⁰ Hermann Róbert (szerk.): Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története. Bp. 1996. 28. old.

⁹¹ Gerő Ákos: i.m. 4. old.

⁹² EL, 1849. 19. sz.

⁹³ AH, 1849. 22. sz.

⁹⁴ TU, 1849. 23. sz.

⁹⁵ TU, 1849. 20. sz.

⁹⁶ Nép Barátja, 1849. 9. sz.

⁹⁷ K, 1849. 54. sz.